

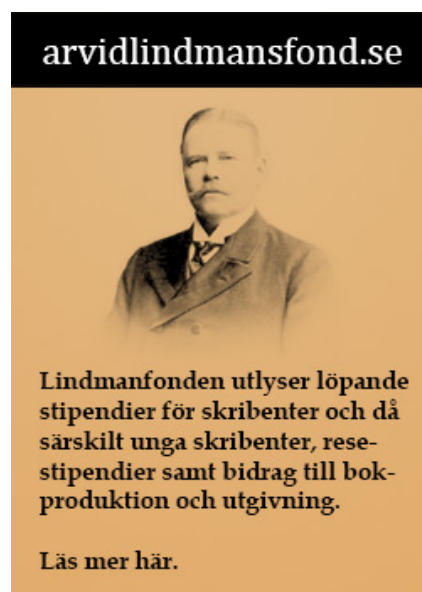

22 NOVEMBER 2024

Stefan Beig: Hitler – en antikapitalistisk revolutionär?

Än i dag kategoriseras Hitlers världsbild som högerextremistisk. Nu, decennier efter den ursprungliga publiceringen, väcker en bok som utmanar klassificeringen av Hitlers politiska ideologi ett växande intresse och finns tillgänglig i en ny upplaga. Rainer Zitelmans mycket uppmärksammade studie *Hitler. Selbstverständnis eines Revolutionärs* (på engelska: *Hitler's National Socialism*) avslöjar att Hitler inte identifierade sig som vare sig höger eller vänster, utan snarare som en antikapitalistisk revolutionär som inte hade något annat än förakt för borgerliga och konservativa intressen. Han lade stor vikt vid sociala frågor och lika möjligheter och när han blev äldre uttryckte han till och med beundran för den sovjetiska planekonomin.

Boken är en "longseller" och har sålt framgångsrikt under många år. När den först gavs ut av Berg-Verlag för 37 år sedan vände den sig främst till historiker. Under senare år

har den rönt stort intresse från en allt bredare läsekrets utanför fackvärlden – både inom och utom landet. Boken är en djupgående undersökning av Adolf Hitlers inre tankar och övertygelser. Genom en noggrann analys av Hitlers tal och skrifter har Zitelmans första doktorsavhandling, som gav honom en doktorstitel i historia 1986, etablerat sig som en definierande studie av nazistledarens världsbild.

Hittills har flera tyskspråkiga utgåvor av verket publicerats. Intresset för verket ökar även internationellt: studien har redan publicerats på engelska och har nyligen getts ut på ryska och tjeckiska. Översättningar till polska, spanska, portugisiska och italienska pågår för närvarande och kommer att följa inom kort.

En nyanserad studie med oväntade slutsatser

Zitelmans bok skiljer sig från andra historikers verk i flera avseenden. För det första skiljer den mycket noggrant mellan 1920-talets, 1930-talets och 1940-talets Hitler. Andra författare tenderar att ta ett brett grepp om Hitlers världsbild från 1919 och framåt, som om NSDAP:s ledare redan från början hade en enda sammanhängande världsbild. Detta är inte sant. Rainer Zitelmann identifierar flera skiftningar och utvecklingar i Hitlers sätt att tänka, ända fram till de sista åren av hans liv.

För det andra är Zitelmans bedömning av Adolf Hitler nykter och objektiv, och han dömer aldrig någon. Av förståeliga skäl kämpar många forskare fortfarande för att upprätthålla en sådan neutral, icke-dömande hållning när de utvärderar en av de största brottslingarna i mänsklighetens historia. Den tydliga åtskillnaden mellan faktaanlys och personliga åsikter ökar dock bokens akademiska stringens och gör att man undviker att hamna i samma fälla som andra Hitlerbiografer, som ofta drar förhastade slutsatser baserade på moraliska omdömen. Dessutom lyckas Zitelmann hela tiden tydligt skilja sin studie från sina egna (då vänsterorienterade) politiska övertygelser. (Idag är Zitelmann medlem i Tysklands Fria

Demokratiska Parti (FDP) och anhängare av klassisk liberalism).

För det tredje är resultaten av studien ganska överraskande: de ifrågasätter den traditionella kategoriseringen av Adolf Hitler inom det högerpolitiska spektrumet. Enligt Zitelmann var Hitler både höger- och vänsterextremist. Som ledare för NSDAP strävade han efter att överskrida denna dikotomi, ”dock inte i ’mitten’, utan genom en ny ytterlighet där båda var sublimerade”. Dessutom betraktade Hitler sig själv som revolutionär och satte socialdemokrater och kommunister högre än konservativa, borgarklassen och till och med sina fascistiska allierade som Benito Mussolini och Francisco Franco. Hitler, som ursprungligen stod till vänster på den politiska skalan, behöll många av sina övertygelser ända till slutet.

Socialister och kommunister - den verkliga motkraften till nationalsocialismen?

Enligt den konventionella bedömningen av Hitler som en extrem högerpolitiker skulle vänstern ha varit den verkliga politiska oppositionen mot nationalsocialismen. Vid första anblicken verkar detta synsätt rimligt, särskilt med tanke på den omfattande förföljelsen av socialister och kommunister i Tredje riket. ”På det hela taget ... är det obestridligt att kommunisterna och socialdemokraterna fick bära de största offren”, säger Zitelmann. ”Medan de torterades och mördades i koncentrationslägren tjänade högerborgerligheten och de kapitalistiska krafterna fortfarande bra med pengar i Tredje riket.”

Adolf Hitler angrep offentligt ”judebolsjevismen” vid flera tillfällen, och vissa forskare identifierar denna fientlighet som den främsta katalysatorn för hans antisemitiska övertygelser. Dessutom, och detta är oomtvistat, finns det en grundläggande motsägelse – som Hitler själv var väl medveten om – mellan Hitlers nationalism och socialismens internationalism.

För vänsterintellektuella som Max Horkheimer, Frankfurtskolans ledande filosof, var det därför tydligt: nationalsocialismen var fascism, i linje med den definition av fascism som Georgi Dimitrov, Kommunistiska internationalsocialismens generalsekreterare, gav och som beskrev den "som den öppna terroristdiktaturen för finanskapitalets mest reaktionära, mest chauvinistiska och mest imperialistiska element".

Denna djupt ideologiska tes lever kvar än i dag, trots att den sedan länge har motbevisats av historisk forskning. Ändå har vänsterns rykte som den sanna antitesen till hitlerismen ofta gett trovärdighet åt deras analyser av nationalsocialismen. Zitelmans, som själv var maoist i sin ungdom, kommer dock fram till en helt annan slutsats i sin studie. Han drar slutsatsen att Hitler hade mycket mer gemensamt med vänstern än vad som allmänt antas.

Vad tänkte Hitler egentligen?

Rainer Zitelmans analys bygger främst på två av Hitlers böcker – *Mein Kampf* (1925) och hans *andra bok* (1928), som aldrig publicerades under hans livstid – tillsammans med otaliga tal, tidningsartiklar och inspelningar av hans monologer och samtal.

Som Zitelmans påpekar bör Adolf Hitlers offentliga tal läsas med försiktighet. Att ta hans ord för vad de är kan leda till motsägelsefulla slutsatser, eftersom NSDAP-ledaren sa olika saker beroende på tillfälle, tid och publik. Hitler var också en skicklig populist som anpassade sina budskap till olika målgrupper och deras respektive intressen. Det gjorde stor skillnad om han talade till bönder, arbetare eller industrialister. "I detta var han en mästare på demagogi och lyckades ofta lura både sina anhängare och motståndare om sina verkliga åsikter och avsikter", betonar Zitelmans.

Eftersom Hitler trodde att massorna var dumma följde hans tal ett enkelt "svart/vitt" och "bra/dåligt" mönster. Privata uttalanden visar dock att hans tänkande i vissa frågor var

betydligt mer nyanserat. I sina tidiga tal och artiklar, liksom i sina två böcker, uttryckte Hitler sina långsiktiga inrikes- och utrikespolitiska mål med förvånansvärd uppriktighet, konstaterar Zitelmann.

För att kunna skilja mellan Hitlers taktiskt motiverade uttalanden och de som bör tas på allvar och för vad de är, utsätter Zitelmann dem för tre ”konsekvenstester”. Han jämför Hitlers offentliga uttalanden med de som inte var avsedda för allmänheten, de som gjordes bakom stängda dörrar, nedtecknade i protokoll och dagböcker av nära medarbetare. Denna analys avslöjar betydande skillnader. Till exempel kritiserade Hitler ofta Mussolini och senare den spanske diktatorn Franco i privata samtal – något som han aldrig gjorde i samma utsträckning offentligt. Samtidigt visade Hitler beundran för socialister och kommunister inom sin inre krets, medan han bara uttryckte förakt för de borgerliga och konservativa partierna.

Affärspartiet DVP (Tyska folkpartiet), som av Hitler nedvärderades som en ”myrstack”, ansågs av sina medlemmar vara ”harmlösa, obetydliga, politiskt utan styrka. Det bara vegeterar.” Hitlers dom över det liberala Demokratiska partiet var ännu mer förödande. Han kallade det ”ett stinkande sår inom nationen”. Däremot var han betydligt mer positiv till det socialdemokratiska partiet (SPD): ”Det rasmässigt mest oklanderliga och bästa tyska folket lever tillsammans i socialdemokratien”. Han värderade SPD som ett revolutionärt parti och hoppades före första världskriget att socialdemokraterna i Österrike skulle åstadkomma en ”försvagning av den habsburgska regim som jag hatade så mycket”. Enligt Hitlers egna anteckningar berodde det faktum att han vände sig bort från socialdemokraterna på judarnas inflytande inom partiet.

Zitelmann skiljer dessutom mellan de uttalanden som Hitler gjorde vid specifika tillfällen eller inför specifika åhörare och de som han gjorde konsekvent under hela sin politiska karriär inför alla åhörare. De förra var ofta taktiskt motiverade, medan de senare i högre grad kan anses

återspegla Hitlers verkliga övertygelser. I slutet av 1920-talet vädjade Adolf Hitler till exempel till väljare på landsbygden med romantiserade visioner av livet på landet, men denna strategi var kortlivad och tydligt motiverad av taktiska överväganden.

För det tredje tar Zitelmann hänsyn till samstämmigheten i Hitlers uttalanden, särskilt om vissa uttalanden strider mot de övertygelser han uttryckt på andra ställen. Det är viktigt att notera att det fanns konsekventa teman i Hitlers ideologi, som fungerade som grundläggande principer från vilka hans andra åsikter kan härledas. Det viktigaste av dessa grundläggande axiom var Hitlers uppfattning om den "eviga kampen", som för honom grundade sig i socialdarwinismen: "Jag anser att kampen är alla varelsers öde."

En revolutionär som förenar nationalism och socialism

Zitelmann rekonstruerar och kartlägger utvecklingen av Hitlers världsbild med hjälp av ett stort antal ibland överraskande citat. Enligt hans analys såg NSDAP:s ledare sig själv som en revolutionär vars uppdrag var att förändra samhället. Hitler trodde att denna omvandling endast kunde uppnås med en kämpande elit, en grupp som han ansåg endast kunde hittas i utkanten av det politiska spektrumet – bland kommunister och nationalister, snarare än bland passiva "medlöpare" från den borgerliga mitten. Hitler beundrade kommunismen eftersom den, i motsats till de borgerliga krafterna, "fanatiskt" förespråkade en världsåskådning. Han ville genomföra sin revolution med anhängare från det kommunistiska och det nationalistiska lägret. År 1941 erinrade han sig följande: "Mitt parti bestod då till nittio procent av folk från vänstern. Jag kunde bara använda människor som hade kämpat." (Procentsatsen är sannolikt en överdrift.)

För Hitler var "nationalism" och "socialism" identiska: "Varje verkligt nationell idé är i slutändan social, det vill säga den som är beredd att engagera sig så fullständigt för

sin nation att han verkligen inte har något högre ideal än bara detta, sin nations, välbefinnande ... är socialist.” Och på andra ställen: ”Ju mer fanatiskt nationella vi är, desto mer måste vi ta den nationella gemenskapens välfärd till vårt hjärta, det vill säga desto mer fanatiskt socialistiska vi blir.”

Samtidigt tog Hitler ”skarpt avstånd från den borgerliga nationalismen, eftersom den identifierade egoistiska klass- och vinstintressen med nationens intressen” – och Hitler ville också överskrida dessa. Med Hitlers egna ord:

”Socialism blir nationalism, nationalism socialism ... Vi känner inte igen stolthet över egendom, lika lite som stolthet över klass. Vi känner bara till en stolthet, nämligen att vara ett folks tjänare.” Inom denna nation ville Hitler skapa den jämlikhet som socialismen eftersträvade: ”Socialismen kan bara existera inom ramen för min nation” eftersom ”det bara kan finnas jämlikar inom en nationell kropp i större rassamhällen, men inte utanför dem”.

Hitler var alltid antikapitalist, men bara sporadiskt antibolsjevik

I motsats till vad man länge trott spelade sociala frågor en viktig roll i Hitlers tänkande. Han var djupt engagerad i att främja lika möjligheter och eliminera klass- och sociala skillnader. Samtidigt var Hitler en övertygad antikapitalist, en övertygelse som genomsyrade hans tänkande konsekvent, snarare än att vara en ren taktisk manöver som vissa marxister och socialdemokrater, för vilka Hitlers antikapitalistiska retorik utgjorde ett problem, föreslog på 1920-talet. Som Zitelmann visar var antikapitalismen ett utmärkande drag i Hitlers tänkande under hela hans liv. Det finns här ingen motsättning mellan Hitler offentligt och Hitler privat. Antikapitalismen löpte som en röd tråd från början av Hitlers politiska karriär till dess slut.

Detsamma kan inte sägas om Hitlers inställning till ”den judiska bolsjevismen”. Enligt Zitelmann trodde Hitler på denna ideologi i början av 1920-talet; i slutet av 1920-talet hade hans övertygelse börjat vackla; och på 1940-talet gav

han bara läpparnas bekännelse till tesen om den judiska bolsjevismen och förespråkade den offentligt utan att ta den på allvar.

Historikern Thomas Weber kommer fram till en liknande slutsats i sin bok *Wie Adolf Hitler zum Nazi wurde (2016): Vom unpolitischen Soldaten zum Autor von Mein Kampf*. Enligt Weber såg Hitler inte bolsjevismen som ett tydligt hot, utan snarare som ett verktyg för den judiska kapitalismen.

Hitler såg bara kommunisterna som rivaler, men det farligaste motståndet kom från höger

Den som tolkar Hitlers antibolsjevikiska uttalanden som bevis för en reaktionär, chauvinistisk fascism har således fel. Att Hitler förföljde vänstern mer än de borgerliga leden "har dock ingenting att göra med att Hitler föredrog högern – tvärtom. Han betraktade höger- och borgarkrafterna som fega, svaga, energilösa och oförmögna till motstånd, medan han antog att vänstern hade de modiga, tappra, beslutsamma och därför farliga krafterna." Hitler betraktade nationalsocialismen som en revolutionär rörelse i konkurrens med kommunisterna. Han betraktade därför kommunisterna som sina enda allvarliga motståndare.

Detta var möjligen ett felaktigt antagande. Som Zitelmann påpekar: "Den enda effektiva oppositionen mot Hitler stod i själva verket till höger om honom och representerades av konservativa och delvis även monarkistiska krafter som Ludwig Beck, Franz Halder, Hans Oster, Erwin von Witzleben, Carl Friedrich Goerdeler, Johannes Popitz, greve Peter Yorck von Wartenburg och Ulrich von Hassell." Den kände journalisten Sebastian Haffner uttryckte en liknande åsikt 1979: "Den enda opposition som verkligen kunde ha blivit farlig för Hitler kom från höger", sade han. "Från dess utsiktspunkt stod Hitler till vänster. Detta får oss att stanna upp och tänka efter. Hitler kan verkligen inte så lätt sorteras in till höger på den politiska skalan som många människor har för vana att göra."

Den 24 februari 1945, när han stod inför Tredje rikets totala och oåterkalleliga misslyckande, sade Hitler ”Vi likviderade vänsterns klasskämpar, men tyvärr glömde vi under tiden att också rikta slaget mot högern. Det är vår stora underlåtenhets synd.” Han försökte hitta en förklaring till sitt hotande nederlag. I själva verket var det, som Rainer Zitelmann betonar, Hitlers ideologiska övertygelse som fick honom att inte agera mot de högermotståndare som han så föraktade, och inte bara ett förbiseende.

Hitlers stat behövde ”livsrum i öst”

Hitlers ekonomiska politik var starkt influerad av den kände ekonomen Thomas Robert Malthus, som menade att befolkningstillväxten skulle bli större än jordbruksproduktionen, vilket skulle leda till hungersnöd, social oro och inflation. Hitler utvidgade denna teori till att omfatta industriproduktionen och förutspådde att efterfrågan på naturresurser skulle överstiga tillgången. Till skillnad från Malthus ansåg Hitler att lösningen på detta problem låg i territoriell expansion. Han hävdade att om en stat saknade tillräckliga resurser inom sina gränser, borde den skaffa dem från glesbefolkade grannstater med rikligt med bördig mark. Denna ideologi gav bränsle åt Hitlers fixering vid att skaffa sig ”livsrum i öster”.

Med detta i åtanke förklarade Hitler den 23 november 1939 för sina överbefälhavare: ”Det ökande antalet människor kräver ett större livsutrymme. Mitt mål är att skapa en rationell balans mellan befolkningsstorlek och bostadsyta. Det är här kampen måste börja. Ingen nation kan undvika denna utmaning, annars måste den ge vika och gradvis dö ut ... Jag har valt en annan väg: att anpassa bostadsytan till befolkningen. En insikt är viktig: staten är bara meningsfull om den tjänar till att bevara sitt folks väsen. I vårt fall talar vi om 82 miljoner människor ... Den eviga utmaningen är att anpassa antalet tyskar till den tillgängliga marken.”

Malthus antagande var för övrigt felaktigt. Växande befolkningar kan också försörjas genom ökad produktivitet

och frihandel. Det faktum att småstater som Schweiz och Singapore i dag hör till världens rikaste länder talar sitt tydliga språk. Men Hitler var inte intresserad av frihandel och hade en pessimistisk syn på den globala handelns framtid. Denna uppfattning delades av många politiker under hans tid, som i likhet med Hitler förespråkade självförsörjning, men utan att prioritera utvidgningen av sina egna territorier.

Hitlers inställning till privat ägande av produktiva tillgångar är något mer komplicerad. Även om han avstod från omfattande nationaliseringar, urholkade hans politik ägarnas rättigheter genom att införa strikt statlig kontroll över produktion och investeringar. Hitler ansåg att privat ägande endast var tillåtet när det tjänade det "allmänna bästa" snarare än entreprenörens egenintresse. Ägarna var tvungna att anpassa sina handlingar till statens mål. På så sätt förblev allt underordnat staten.

Adolf Hitlers beundran för den sovjetiska ekonomin växte, särskilt under de sista åren av hans liv. Han fick rapporter från östfronten som betonade de betydande framsteg som uppnåtts till följd av Stalins industrialiseringsansträngningar. Till sin inre krets berömde Hitler uttryckligen det sovjetiska systemet med statlig planering och antydde att detta borde bli en del av efterkrigsekonomi – helt i linje med hans nationella socialism.

För en djupare inblick i Hitlers politiska och ekonomiska perspektiv rekommenderas Zitelmans bok varmt. Under de år som gått har allt fler forskningsresultat publicerats som stöder och bekräftar Zitelmans ursprungliga slutsatser.

Denna recension av Stefan Beig publicerades först i "Jüdische Rundschau".